

УДК 330.3:631.11

**ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ТА РЕЗЕРВІВ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ЇХ
РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ****Кошельник В.М.***E-mail: kvm2508@mail.ru**Вінницький національний аграрний університет*

У статті розглянуто наукові підходи до сутності дефініції «економічний розвиток підприємства» та, на основі узагальнення існуючих теоретичних концепцій, автором доповнено їх перелік. Проведено комплексну порівняльну оцінку рівня ресурсозабезпеченості сільськогосподарських підприємств й ефективності використання основних складових ресурсного потенціалу різними організаційно-правовими формами господарювання підприємств галузі із використанням рейтингової методики, що базується на відносних показниках з врахуванням динаміки їх зміни, та середнього значення суми рейтингів за кожним з показників. За результатами усередненого значення суми часткових рейтингів серед досліджуваної сукупності сільськогосподарських підприємств проведено ранжирування та визначено місце господарюючих суб'єктів в рейтингу, що дозволяє виявити потенційні можливості та існуючі резерви у забезпеченні їх стійкого економічного розвитку. Це дасть можливість раціонально управляти ресурсними складовими потенціалу підприємств, ефективно розподіляти обмежені ресурси при формуванні економічних й техніко-технологічних резервів для досягнення зростаючого типу розвитку в умовах ризику й невизначеності зовнішнього середовища та спланувати оптимальну стратегію їх розвитку на майбутнє.

Ключові слова: економічний розвиток підприємства, сільськогосподарське підприємство, ресурсний потенціал, ресурсне забезпечення, рейтингова оцінка, ранжирування

UDC 330.3:631.11

**EVALUATION OF FACILITIES AND RESERVES OF
AGRICULTURAL ENTERPRISES GROWTH IN RESOURCE
PROVIDING****Koshelnyk V.M.***E-mail: kvm2508@mail.ru**Vinnitsia National Agrarian University*

The article deals with the scientific approaches to the essence of the definition of economic development enterprise and supplementing its list basing on a synthesis of existing theoretical concepts. The comprehensive comparative evaluation of the level of resource providing of agricultural enterprise and efficiency of using the main

components of the resource potential of different legal forms of enterprises have been carried out. The evaluation process use the rating methodology, based on relative indicators, taking into account the dynamics of its changes, and the average value of the sum of ratings for each of the indicators. Basing on the result the average value of the sum of the partial rankings among the studied farms, it has been carried out the ranging and determined the place of business entities in the rankings, which allows identify the potential and existing reserves to ensure their sustainable economic development. This will allow manage efficiently the resource capacity components of companies, to allocate effectively limited resources in formation the economic and technical–technological reserves to achieve a growing type of development in conditions of risk and uncertainty of the environment and to plan the optimal strategy for its future development.

Keywords: enterprise economic development, agricultural enterprise, resource potential, resource supporting, grading, ranking

Актуальність проблеми. В умовах ринку результативний прояв розвитку сільськогосподарських підприємств не можливо забезпечити без відповідного ресурсного потенціалу та цілеспрямованого ефективного використання його виробничих й трудових складових, що дозволяє, в свою чергу, генерувати нові можливості сільгосп–товаровиробників у жорстких умовах динамічного розподілу конкурентних сил у мінливому ринковому бізнес–середовищі. Тому, важливого значення набуває удосконалення системи аналізу та оцінки ресурсного потенціалу, що дасть можливість раціонально управляти ним та дозволить підприємствам нарощувати можливості та резерви задля забезпечення стійкого економічного розвитку на довгострокову перспективу в умовах багатокладності економіки. Дієвим механізмом реалізації цього завдання є проведення порівняльної рейтингової оцінки сільськогосподарських підприємств Вінниччини та їх ранжирування за розміром ресурсного потенціалу, а також ефективністю його використання в умовах багатокладності економічних відносин та розвитку конкурентного ринкового середовища.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню окремих теоретичних й практичних аспектів ефективного розвитку підприємств аграрної сфери, а також оцінці його рівня присвячені праці багатьох науковців, до числа яких слід віднести: Шумпетера Й. [7], Раєвнєвої О.В. [6], Юшкевича О.О. [8], Пономаренка В.С., Гонтаревої І.В. [5], Кифяк В. [2], Іванчук К.О. [1], Кулиничка Р.О. [4] та ін. Однак, незважаючи на глибину й

значимість існуючих наукових досліджень, проблеми розвитку підприємств у галузі сільського господарства досліджені фрагментарно. Тому, виникає необхідність наукового системного обґрунтування й характеристики основних підходів до трактування поняття розвитку і його характерних ознак та оцінки його рівня з урахуванням потенційних можливостей підприємства, що й потребує подальшого дослідження.

Метою роботи є узагальнення й обґрунтування основних теоретичних підходів до трактування категорії економічного розвитку підприємства. А також, виявлення потенційних можливостей та існуючих резервів у досягненні стійкого економічного розвитку сільськогосподарськими підприємствами на основі рейтингової оцінки рівня їх ресурсозабезпеченості й ефективності використання основних складових ресурсного потенціалу у розрізі різних організаційно-правових форм господарювання в галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Категорія розвитку характеризується великою різноманітністю трактувань як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі. Однак, погляди вчених єднаються в тому, що розвиток являє собою процес, результатом якого є набуття нових кількісних і якісних характеристик економіко-виробничої системи, покращення показників ефективності функціонування та приріст потенціалу підприємства, що допомагає йому пристосовуватися до динамічних змін у екзо- й ендогенному середовищі, зберігаючи свою життєздатність. Ми переконані, що розвиток не повинен передбачати лише створення й вибір оптимальних варіантів, а й, після цього, певну послідовність дій.

Лексему «розвиток», дослідники часто вживають у таких поєднаннях, як: економічний розвиток, соціальний, соціально-економічний розвиток, стратегічний розвиток, інноваційний, інвестиційний й організаційний розвиток. Однак, пріоритетністю й фундаментальністю за ринкових умов господарювання вирізняється саме економічний розвиток підприємства, який відображає мету функціонування економічної системи з її взаємозв'язками на всіх рівнях в процесі суспільного виробництва та є джерелом її життєдіяльності й подальшого відтворення. Економічний розвиток пов'язаний не лише з мікро-, але й макроекономічними проблемами функціонування підприємств та відображає еволюцію механізму господарювання, що зумовлює зміни економічних систем в цілому. Поняття «економічного розвитку» поєднує і водночас

відокремлює основні фактори – «розвитку», «росту» та «зростання», на основі єдиної економічної площини.

Узагальнивши основні підходи до трактування поняття розвитку підприємства (рис. 1), ми схилиємося до думки, що економічний розвиток має системний характер і являє собою сукупність безперервних процесів системних змін, які в сумарному результаті підвищують потенційні можливості підприємства та розширюють сфери їх практичного застосування в його подальшій діяльності.

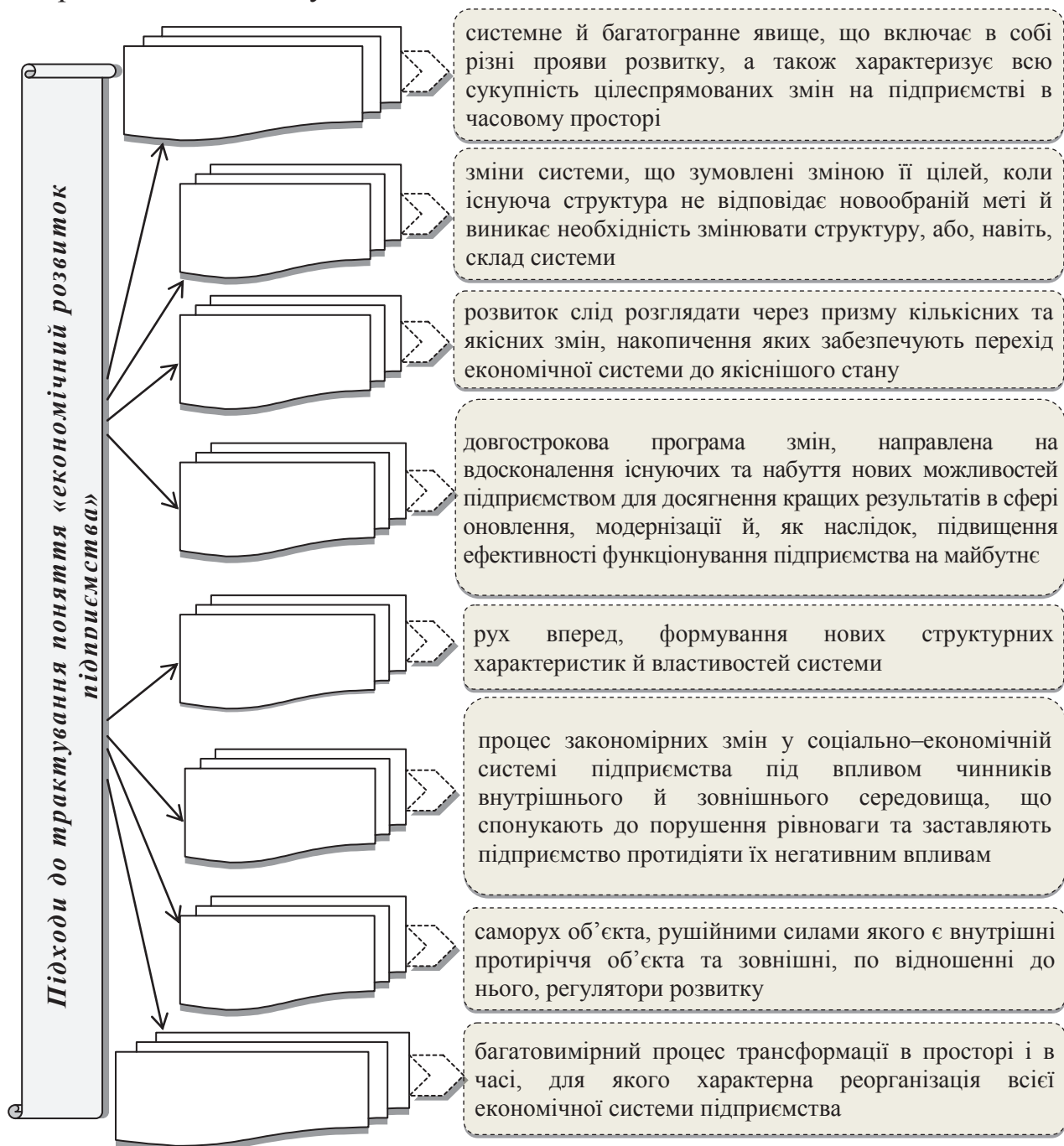

Рис. 1. Підходи до трактування поняття «економічний розвиток підприємства»

Джерело: Складено й доповнено автором на основі опрацювання наукової літератури [1, 2, 8]

Рушієм успішного розвитку підприємства є його потенціал, який формується за рахунок вкладених коштів, що матеріалізуються через ресурсні його складові. Розмір й ефективність використання ресурсного потенціалу формує можливості й загрози для ефективного функціонування і розвитку сільськогосподарських підприємств. Тому, вважаємо за доцільне провести комплексну порівняльну оцінку ресурсного потенціалу й ефективності його використання у досліджуваній сукупності підприємств із використанням рейтингової методики, що базується на відносних показниках з врахуванням динаміки їх зміни, та середнього значення суми рейтингів за кожним з показників, за результатами якого проведемо ранжирування господарюючих суб'єктів та визначимо їх місце в рейтингу. Це дасть можливість раціонально управляти ресурсними складовими потенціалу підприємств та дозволить створити умови для забезпечення належного рівня їх економічного розвитку в умовах ризику й невизначеності зовнішнього середовища. Чим менша середня сума часткових рейтингів, тим більш високий рейтинг привласнюється аналізованому об'єкту.

Для здійснення порівняльної рейтингової оцінки досліджуваної сукупності сільськогосподарських підприємств та їх ранжирування за розміром й ефективністю використання ресурсного потенціалу в розрізі організаційно–правових форм господарювання, нами відібрано основні чинники виробництва – земля, трудові ресурси й авансований капітал (під яким розуміють сукупність ресурсів, котрі задіяні в різних сферах діяльності підприємств на всіх стадіях їх використання), – що в сукупності й формують ресурсний потенціал. А кількість валової, товарної продукції та прибутку отриманої на одиницю його вартості й буде показником ефективності. Вказані показники визначено в середньому на одне підприємство та приведено до вартісного виразу: розмір земельних ресурсів у володінні та користуванні сільськогосподарських підприємств обраховано на основі нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь за даними Держземагенства України; трудових – за розміром витрат на оплату праці на основі статистичної звітності досліджуваних підприємств; авансований капітал – як підсумок активу балансу; валову продукцію – у постійних цінах 2010 року; товарна продукція і валовий прибуток – на основі даних звітності господарств.

Розрахунок рейтингів за обраними складовими елементами ресурсного потенціалу підприємств здійснюватимемо за формулою [4, с. 191]:

$$R_g = \sum_{i=1}^n \frac{x_{\max} - x_{ig}}{x_{\max} - x_{\min}} + \sum_{i=1}^n \frac{x_{ig} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (1)$$

де R_g – сума рейтингів підприємств окремих організаційно-правових форм господарювання за певним показником; x_{ig} – значення i -го показника підприємства g -ї організаційно-правової форми (i – від 1 до n); x_{\max} , x_{\min} – максимальне та мінімальне значення показників.

На основі зібраних вихідних даних, нами визначено систему індексів обраних показників за 2005–2013 рр. Індeksi зміни зазначених вище показників розраховано, як відношення значення відповідних показників у звітному періоді до їх значень у попередньому періоді. Так, порівняльна рейтингова оцінка за кожною складовою ресурсного потенціалу досліджуваних сільгоспідприємств представлена в таблиці 1.

Таблиця 1. Рейтингування сільськогосподарських підприємств Вінницької області за розміром їх ресурсного потенціалу (в середньому на одне підприємство), 2005–2013 рр.

Показник	Організаційно-правова форма господарювання					
	Господарські товариства	Приватні підприємства	Фермерські господарства	Сільськогосподарські (виробничі) кооперативи	Інші підприємства	Державні підприємства
1. Рейтинг ресурсного забезпечення за наявністю земельних ресурсів (R1)	7,957	7,961	8,067	8,003	7,967	8,004
Місце в ранжируваному ряду	1	2	6	4	3	5
2. Рейтинг ресурсного забезпечення за наявністю трудових ресурсів (R2)	7,909	8,203	7,894	8,030	8,005	8,059
Місце в ранжируваному ряду	2	6	1	4	3	5
3. Рейтинг ресурсного забезпечення за наявністю авансованого капіталу (R3)	8,009	8,003	7,959	7,890	7,973	8,000
Місце в ранжируваному ряду	6	5	2	1	3	4
4. Середнє значення суми часткових рейтингів	7,958	8,056	7,973	7,974	7,982	8,021
5. Рейтинг (комплексна оцінка за R1, R2, R3)	1	6	2	3	4	5

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Результати проведених за період з 2005 по 2013 роки розрахунків свідчать, що найбільш сформований ресурсний потенціал й, відповідно, вищі потенційні можливості для розвитку в аграрній сфері, мають господарські товариства (їм належить 1-ше місце в рейтингу), фермерські господарства (на 2-му місці) та сільськогосподарські виробничі кооперативи (3-є місце в рейтингу). Водночас, приватні

підприємства, які здавалось би, повинні нарощувати свій потенціал, опинилися на останньому місці.

Такі ж тенденції помітні й при оцінці ефективності діяльності підприємств та використанні ними ресурсних складових потенціалу (табл. 2).

Таблиця 2. Рейтингування сільськогосподарських підприємств Вінницької області за ефективністю використання ресурсного потенціалу, 2005–2013 рр.

Показник	Організаційно–правова форма господарювання					
	Господарські товариства	Приватні підприємства	Фермерські господарства	Сільськогосподарські товариства (виробничі)	Інші підприємства	Державні підприємства
1. Рейтинг ефективності використання ресурсного потенціалу за вартістю валової продукції в постійних цінах 2010 р. (R1)	7,959	7,977	7,889	7,926	8,022	8,085
Місце в ранжируваному ряду	3	4	1	2	5	6
2. Рейтинг ефективності використання ресурсного потенціалу за вартістю товарної продукції (R2)	7,888	7,978	7,910	7,992	8,016	7,937
Місце в ранжируваному ряду	1	4	2	5	6	3
3. Рейтинг ефективності використання ресурсного потенціалу за валовим прибутком (R3)	7,696	8,000	8,003	8,001	7,997	8,002
Місце в ранжируваному ряду	1	3	6	4	2	5
4. Середнє значення суми часткових рейтингів	7,848	7,985	7,934	7,973	8,012	8,008
5. Рейтинг (комплексна оцінка за R1, R2, R3)	1	4	2	3	6	5

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Таким чином, першість у сільськогосподарському виробництві за рівнем ресурсного забезпечення й ефективності його використання належить суб'єктам саме недержавним форм господарювання, що й планувалося досягти в результаті ринкових трансформацій відносин власності. Проте рівень ефективності функціонування досліджуваних організаційно–правових форм підприємств ще й досі низький та потребує ефективного управління основними складовими ресурсного потенціалу та раціонального їх використання з метою досягнення стійкого економічного розвитку в ринкових умовах. Магістральним напрямом при цьому має стати регулятивний вплив держави у заохоченні приватних власників землі – до ефективного господарювання, як спонукального мотиву до розширення розмірів і укрупнення сільськогосподарського виробництва, що дозволить сформувати економічні й технологічні резерви для забезпечення зростаючого типу розвитку.

Висновки. Отже, запропонована порівняльна рейтингова оцінка сільськогосподарських підприємств Вінниччини та їх ранжирування за розміром ресурсного потенціалу, а також ефективністю його використання в процесі виробничо–господарської діяльності базується на комплексному, багатовимірному підході до аналізу ресурсного забезпечення. Застосування такого ранжирування підприємств на практиці дасть змогу визначити реальне становище досліджуваних об’єктів, обґрунтувати оптимальну концепцію та розробити стратегію їх розвитку на довгострокову перспективу з урахуванням потенційних можливостей і резервів розвитку на основі ефективного управління основними складовими ресурсного потенціалу підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванчук К.О. Теоретичні підходи до визначення сутності категорії «розвиток підприємства» / О.К. Іванчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sim_2012_2012_21.pdf
2. Кифяк В. Теоретичні основи визначення категорії «розвиток підприємства» / В. Кифяк // Економічний аналіз. – Тернопіль, 2011. – Випуск 8. – Частина 2. – С.190–194.
3. Кошельник В.М. Інтерпретація понять «розвиток» та «економічний розвиток» в сучасних теоретичних концепціях / В.М. Кошельник // Науково–методологічні основи підвищення економічної ефективності, інноваційного розвитку та менеджменту аграрного виробництва: матеріали Міжнародної наук.–практ. конф. Молодих учених, аспірантів і студентів, 24–25 квітня 2013 р. / Харк. нац. аграр. ун–т ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2013. – С.129–132.
4. Кулинич Р. О. Статистичні методи аналізу взаємозв’язку показників соціально–економічного розвитку : монографія / Р. О. Кулинич. – К. : Формат, 2008. – 288 с.
5. Пономаренко В. С. Структура визначення інтегрального показника системної ефективності розвитку підприємства / В. С. Пономаренко, І. В. Гонтарева // Економіка розвитку: науковий журнал. – Харків: Харківський національний економічний університет. – 2012. – № 1(61). – С. 86–94.
6. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія / О.В. Раєвнева. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 496
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития: Исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. – М.: Прогресс, 1992. – 296 с.
8. Юшкевич О.О. Систематизація поглядів до теорії розвитку підприємства як відкритої системи / О.О. Юшкевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/746/1/179.pdf>